

Andrew Copson (2019):
SECULARISM: A VERY SHORT INTRODUCTION
(Oxford University Press, 160 str.)

Djelo koje se nalazi pred nama prvobitno je objavljeno pod naslovom *Secularism: Politics, Religion, and Freedom* (2017). Međutim, u okviru serije publikacija “veoma kratkih uvoda” izdavačke kuće Oxford University Press djelo je preštampano u novom izdanju. Kako i sami izdavači navode, navedene serije tekstova predstavljaju pristupne tačke formiranja teorijskog predznanja o određenim topikama, bilo da se radi o teoriji relativiteta, pravima životinja, umjetnosti i kulturi drevnog Egipta, te kontroverznim temama kao što su seksualnost, terorizam ili, pak, sekularizam. U tom smislu, nova verzija Copsonovog djela, preštampana pod naslovom *Secularism: A Very Short Introduction* (2019), zamišljena je i pripremljena za širu javnost kao opći uvod u historiju sekularizma i njegovog razumijevanje kao političkog principa organizacije modernog društvenog života.

Strukturalno posmatrano, djelo je koncipirano od uvodne riječi, sedam poglavlja i kratkog pogovora koji kazuje o budućnosti sekularizma. Andrew Copson je kroz teorijske segmente navedenog djela čitatelju na raspolaganje stavio temeljna promišljanja o prirodi, intrinzičnoj isprepletenosti sekularizma i modernosti, te ideju o sekularizmu kao univerzalnoj, impostiranoj formi “modernističkog projekta” (Habermas) sagledao u novom svjetlu “vrijednosno neutralnog” sociološkog razumijevanja. U ovom kontekstu, postaje sasvim razumljivo da neke od tema koje se isprepliću nužno uključuju raznolika pitanja, krenuvši od onog naizgled najjednostavnijeg koje se pita što jeste sekularizam, pa sve do onih teških pitanja u kojima se problematizira budućnost sekularizma kao jedne od fundamentalnih odrednica modernosti. U širem smislu posmatrano, kazali bismo da se potka koja obilježava Copsonovo djelo sastoji u njegovom nastojanju da ponudi plauzibilne odgovore na navedena pitanja i etablira jednu pozitivnu, lišenu pred-rasuda interpretaciju sekularizma kao društveno-političke matrice organiziranja zajednica, nacija i država, koja kao takva transcendirira one kvaziznanstvene interpretacije koje sekularizam izjednačavaju s ateizmom ili s nekom drugom antireligijskom političkom ideologijom. U tome se očituje nužnost zauzimanja vrijednosno neutralne pozicije u interpretaciji društvenih fenomena koji se nikad ne javljaju kao izolovani nego uvijek kao “relativno autonomni”, na što je s pravom ukazao Norbert Elias. Međutim, takva pozicija ujedno

reflektira značaj Copsonovog djela u cijelosti koje predstavlja iznimno skrupulozan uvod u razumijevanje kako sekularizma kao društvenog fenomena i njegovih praktičnih implikacija, tako i značenja koje sekularizam kao pojam treba da denotira.

Ponuditi jednoznačno određenje pojma poput sekularizma ili bilo kojeg drugog društvenog fenomena čija su empirijska očitovanja višestruka i zavise od kulturno-historijskog konteksta u kojem je dati fenomen situiran predstavlja izuzetno nezahvalan posao. Stoga, autor u uvodnom dijelu teksta ističe da je “sekularizam” višeznačan pojam, ali da teorijska elaboracija kojoj on smjera sekularizam posmatra kao društveno-političku matricu čiji je cilj organizacija kompleksnih društvenih sistema koji predstavljaju svojevrzne mozaike raznolikih religijskih, kulturalnih, nacionalnih i etničkih identiteta. Pristupajući problemu iz takve perspektive, Copson u prvom poglavlju djela (*What is secularism?*), čiji naslov simbolično reprezentira osnovnu misao teorijske elaboracije koja slijedi, ukazuje na nužnost distigviranja sekularizma od onih svjetonazora sa kojima je često izjednačavan: ateizma i humanizma. Naime, radi se o tome da je ugledni urednik novina i društveni reformator George Jacob Holyoake (1817–1906), kako bi označio sekularni pristup u organizaciji društvenog života, skovao navedeni termin. Sekularizam kao novonastali pleonazam označavao je sekularni svjetonazor i doktrinu koja je, iako u suštini nije bila antireligijska, nalagala da se problemi čovječanstva sagledaju iz jedne ovosvjetske perspektive te da se za njih pokuša iznuditi rješenje u svjetlu razuma, znanosti i ljudskog progresu. Upravo u tom smislu, između sekularizma i ateizma nikad ne bismo trebali pisati znak ekvivalencije. Radi se o tome da sekularizam kao politički princip organizacije društvenog života nužno ne podrazumijeva da društveni akteri kao njegovi realni protagonisti po automatizmu moraju biti ateisti, ireligiozni ili pak gajiti sekularne svjetonazore (koji se najčešće izjednačavaju sa humanističkom ideologijom).

Dakle, sekularizam kao princip organizacije društvenog života na temeljima univerzalnih ljudskih vrijednosti nije istovjetan ateizmu kao antireligijskom stavu, niti humanizmu kao sekularnom svjetonazoru. Kako je takvo određenje nedostatno jer ne kazuje o prirodi sekularizma niti o praktičnim implikacijama implementacije teorije u praksu, autor u daljnjoj teorijskoj analizi nastoji etablirati pozitivnu interpretaciju sekularizma koja uobziruje njegove empirijske varijetete, ali i svagda prisutne univerzalne značajke. Evocirajući teorijske doprinose savremenog francuskog sociologa i teoretičara sekularizma Jeana Baubérota, Copson dis-

tingvira tri univerzalna aspekta sekularizma. Sukladno promišljanjima Baubérot, Copson ukazuje na činjenicu da, iako sekularizam pretpostavlja funkcionalnu diferencijaciju institucionalnih sfera u društvu, navedena separacija djelovanja religijskih institucija od onih državnih predstavlja tek jedan segment sekularizma kao višedimenzionalnog društvenog fenomena. Radi se o tome da sekularizam kao jedinstven politički princip propagira vrijednosti i univerzalna ljudska prava kao što su npr. ona zagwarantovana Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima (1948) i ujedno funkcionira kao garant društvenog reda i zajednička osnova “višestrukim” religijskim, kulturnim ili etničkim identitetima.

U drugom i trećem poglavlju (*Secularism in Western Societies, Secularism diversifies*) Copson ukazuje na jedinstveno porijeklo ideje o sekularizmu, način na koji se ona razvijala, ali i na varijante u kojima se sekularizam pojavljuje kao princip organizacije društvenog života koji je svojstven modernosti. Iako je sekularizam kao konstitutivni princip organizacije društva nastao u Evropi, evropski tip sekularizma ne predstavlja prototip “sekularnog” ustrojstva društveno-političkih formacija. Dakle, postoje raznolike konfiguracije i tipovi sekularizma, čije ustrojstvo zavisi od nacionalne povijesti te kulturno-historijskih konstelacija u kojima je konstituiran. Copson distingvira nekoliko empirijski distinktivnih sekularizama kao što su američki, francuski ili pak sekularizmi svojstveni zemljama Azije. On smatra da takvi “alternativni” sekularizmi (a to su svi oni koji nisu podudarni francuskom laicizmu) nisu nastali kao posljedica djelovanja evropskog utjecaja i kulturne hegemonije, nego su formirani iz političkih i religijskih tradicija datih zemalja. U tom smislu, očigledno je da sekularizam ne predstavlja evropocentričan svjetonazor, nego jedan od načina da se izađe na kraj sa rastućim kulturalnim diverzitetom i pritom etabliraju univerzalne vrijednosti i osiguraju univerzalna prava zagwarantovana svim građanima kao što je npr. sloboda vjeroispovijesti i izražavanja personalnih ili kolektivnih uvjerenja. Dakle, sekularizam kao takav u kontekstu modernosti i njoj svojstvenog (religijskog) pluralizma predstavlja društveno-političku trajektoriju sinhronizacije religijskog i kulturnog diverziteta u modernim suverenim državama.

U sklopu četvrtog i petog poglavlja (*The Case For Secularism, The Case Against Secularism*) autor našu pažnju usmjerava ka dvije opoentne interpretacije sekularizma. Prva tradicija je ukorijenjena u modernoj liberalno-humanitarnoj ideji koja u sekularizmu vidi najbolju alternativu niveliranja kako društvenih, tako individualnih vrijednosti, prava i sloboda. Ona kao takva zasnovana je na razumijevanju sekular-

izma kao nepristrasnog društveno-političkog mehanizma koji štiti slobodu, jednakost, mir i demokraciju u modernim društvima. Druga tradicija interpretacije sekularizma i onoga što on “treba da” bude svojstvena je onim svjetonazorima koji, hipostazirajući vlastite vrijednosti, narušavaju univerzalna ljudska prava, bilo da se radi o teokracijama, antireligijskim ideološkim komunističkim režimima, konzervativnim strujama mišljenja ili, pak, o fundamentalističkim religijskim tradicijama za koje misao o sekularizmu uprizoruje modernistički, antireligijski projekat.

U okviru šestog i sedmog poglavlja datog djela (*Conceptions of Secularism, Hard Questions and New Conflicts*) autor ukazuje na činjenicu da ne postoji konsenzus oko normativnog značenja koje pojam sekularizma treba da denotira. Kako Copson uočava, potraga za jednoznačnim određenjem i univerzalnom definicijom “sekularizma” još uvijek predstavlja predmet žustrih rasprava između filozofa, sociologa, antropologa, političkih teoretičara, pravnika i dr. Nadalje, u navedenim poglavljima problematiziraju se pitanja poput (ne)izvjesne budućnosti sekularizma kao konstitutivnog elementa modernih političkih zajednica, ali i sekularnog ethosa svojstvenog liberalnim demokratskim političkim sistemima u kontekstu svijeta koji se kontinuirano mijenja i suočava sa revitalizacijom tradicionalnih religijskih identiteta i nacionalizama. Zaključuje se da je sekularizam jedina zadovoljavajuća opcija koja je u stanju prezervirati kulturni i religijski diverzitet i pritom sačuvati univerzalna ljudska prava i slobode. U tom smislu, sekularizam predstavlja svojevrsan funkcionalni imperativ religijskog pluralizma. Drugim riječima kazano, harmonična konfiguracija religija, sekularnih svjetonazora, društvenih i individualnih identiteta ovisi o sekularizmu kao garantu jednakih prava.

Copsonovo djelo *Secularism: A Very Short Introduction* zamišljeno je kao kratki uvod u razumijevanje sekularizma i predstavlja teorijski korpus u kojem su na nešto više od stotinu stranica koncizno sažete interpretacije sekularizma u njegovim kulturno-historijskim varijetetima. U pojedinim segmentima djela čitatelji će uvidjeti namjeru koja stoji iza svakog uvoda u određenu topiku i biti “zahvalni” na teorijskoj elaboraciji osnovnih informacija. Možda će drugi čitatelji, u tim istim segmentima, autoru zamjeriti pojednostavljene interpretacije. U svakom slučaju nužno je da naglasimo da Copsonov cilj nije bio u tome da prikaže genealogiju “onog sekularnog” i sekularizma kao političke ideologije kao što je to u iscrpnoj analizi učinio Talal Asad u svome djelu *Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity* (2003). Copsonov zadatak bio je

mного skromniji i sastojao se u formiranju pristupačnog uvoda u studiju o sekularizmu koja je kontroverznu temu kao što je “zloglasni” sekularizam postavila u novo svjetlo pozitivne interpretacije i demistificirala pretpostavke i pred-rasude koje vežemo uz dati pojam. Stoga, djelo će biti od koristi čitateljstvu akademskog backgrounda, ali i znatiželjnim čitateljima kojima problemi odnosa između religije i društva nisu toliko bliski, a koji žele da saznaju nešto više o sekularizmu kao jednom od načina organizacije kompleksne mreže religijskog diverziteta modernih društava.

Alma DŽEHVEROVIĆ

Znanstveno-istraživački inkubator (ZINK)

Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet

Franje Račkog 1, 71 000, BiH

E-mail: alma.dzeverovic@yahoo.com